

”Globalisaatio käy nyt puolustustaistelua”

– Suomen Akatemian pääjohtaja Raimo Väyrysen haastattelu

Yhdysvaltain voimapolitiikka ja globalisaatio ovat vastatulessa, mutta mihin ne ovat menossa? Miten Suomi voi selviytyä globalisoituneessa maailmassa?

Heikki Taimio
Vanhempi tutkija
Palkansaajien tutkimuslaitos

Haastattelu on tehty 18.2.2004

Omien tutkimustesi kaksi viimeaikaisista aihepiiriä ovat olleet globalisaatio ja maailmanpolitiikka. Olet toiminut vierailevana tutkijana Yhdysvalloissa moneen otteeseen. Jos aloitamme maailmanpolitiikasta, niin ensimmäisenä tulee mieleen presidentti George W. Bushin tuoma muutos Yhdysvaltain, maailman ainoan supervallan ulkopolitiikkaan, ja erityisesti Irakin sota.

”Juuri Irakin sota on hyvä esimerkki siitä, että voiko sitä edes tutkia mil-

lään perinteisillä menetelmillä. Kuten on hyvin nähty viime aikoina, tuntuva osa sotaan liittyvästä tiedosta on pahasti saastunutta ja suorastaan tarkoituksella vääristeltyä. Itse asiassa media on tutkijan paras ystävä tämän tyyppisissä kysymyksissä, koska eihän oikeastaan ole olemassa mitään suoria lähteitä. Ei tutkija voi mennä havainnoimaan Valkoiseen taloon – no, ehkä jotenkuten Irakiin, mutta väkisin tässä on median kautta välittyvää tietoa käytettävä, ja se tieto on suurelta

Professori Raimo Väyrynen siirtyi 1.3.2004 Helsingin yliopiston Tutkijakollegiumin johdosta Suomen Akatemian pääjohtajaksi.

osin väritynyttä. Nyt ovat käyneet ilmeisiksi ne tiedotusvälineiden toiminnan rajoitteet, jotka Yhdysvallat asetti hyökkäysvaiheessa – ”embedded journalism” niin kuin sanottiin – ja kyllähän ne tuottivat erittäin tarkoitushakuista ja väritettyä tietoa.

Jos tutkijalla ei ole informaatioetumatkaa, niin sitten täytyy ajatella, onko sellaisia malleja tai käsitteitä, joiden avulla tätä sotaa voi ymmärtää. Tämä keskustelu takautuu usein hyvin pitkälle Yhdysvaltojen rooliin. Noita imperiumikirjoja on minullakin tuossa pari arvioitavana, ja niitä tulee nyt tuutin täydeltä. Irakin sota on haluttu nähdä Yhdysvaltain imperiaalisena sotaretkenä, myös yksipuolisena politiikkana ja yksinapaisen maailmanjärjestyksen heijastumana. Kyllähän siinä osatotuus tietysti on.”

Irakissa ei siis ollut kyse yksin eikä edes ensisijaisesti ennaltaehkäisevästä iskusta joukkotuhoojaseilla uhkaavaa maata kohtaan.

”Olen alusta lähtien sanonut, että mielestäni se oli ennen kaikkea ideologinen sota. Totta kai siinä öljykin oli yhtenä ulottuvuutena. Joukkotuhoojaseista ja terrorismista yritettiin tehdä pitävä sodan syy, mutta nehan ovat mo-

lemmat murtuneet omaan mahdotto- muuteensa. Ideologisella sodalla tarkoitan yksinkertaisesti sitä, että Yhdysvalloissa oli ainakin näkyvästi vaikuttamassa hyvin yksiselitteinen kuva siitä, kuinka maailma on järjestettävä: me tiedämme ne kriteerit, me tiedämme ketkä ovat syylliset – ”pahan akseli” – ja ne on pantava järjestykseen. Kun Saddam Husseinia ei oikeastaan haluttu kukistaa 1990-luvun alussa, niin nyt se oli sitten tehtävä. Joukkotuhoojaseet ja muut kysymykset tulivat siinä tavallaan lisäkuorutuksena.

Nyt alkaa näkyä se, että ideologiset sotaretket eivät olekaan ihan niin helppoja kuin tällaisessa yksinkertaistavassa maailmankuvassa ajatellaan. Jos mietitään Yhdysvaltojen kansainvälistä asemaa ja sen sotilaallisia ja jopa taloudellisiakin indikaattoreita, niin kyllähän se on kiistaton voima. On kai aika selvää, että jos katsotaan perinteisillä voimapolitiittisilla termeillä, niin ei Yhdysvalloille ole nousemassa haastajaa – Kiinaa, Venäjää, Japania tai edes niiden liittoa, joka pystyisi muuttamaan voimatasapainoa. Mutta minusta näyttää paljon ilmeisem-

Ideologiset ristiretket voivat nyky- maailmassa kääntyä jopa itseään vastaan.

mältä, että tämä Yhdysvalloissa nyt meneillään ollut imperiaalinen hanke pikemminkin johtaa sisäiseen pirstoutumiseen, epäjohdonmukaiseen politiikkaan, rakennetun maailmankuvan ja todellisuuden ristiriitoihin.

Jo isä-Bushin julistus uudesta maailmanjärjestyksestä v. 1991 sisälsi ainakin imperiaalisen ajattelun alkeet, olkoonkin että entisenä YK-lähettiläänä hän uskoi silloin enemmän monenkeskiseen yhteistyöhön ja YK:hon. Itse asiassa nyt voi jopa kysyä, onko uus-konservatiivien imperiaalista projektia, jota ruvettiin toteuttamaan Bush nuoremman tultua valtaan, enää täydessä mitassa olemassakaan. Vastaukseni on ei. Irakin sota on kyllä osoittanut sen, että ideologiset ristiretket voivat nyky- maailmassa helposti pirstoutua ja kääntyä jopa itseään vastaan.”

Yhdysvallathan näkee näitä ”roistovaltioita” muuallakin kuin Lähi-Idässä. Onko tässä jokin erityinen projekti Lähi-Idän suhteen? On puhuttu, että tämä oli vain ensimmäinen askel ja että seuraavaksi tulee Syyria. Pyritään – niin kuin kauniisti sanotaan – demokratisoimaan arabimaat.

”Bushin suuri ajatus oli, että Irakiin viedään selkäreppussa tai tankkien katoilla demokratia, ja että siitä se leviää väistämättömän veto-voimansa takia muuhun Lähi-itään. No, siihen uskoi harva ulkopuolinen tarkkailija, joka vähänkään tuntee arabimaailmaa. Nähdäkseni on ollut aika lailla selvää alun pitäenkin, että Irak – olkoonkin että

tätä ”pahan akselia” mainostettiin liittovaltion tila-puheessa toissa vuonna – oli kuitenkin tapaus sinänsä.

Jos ajatellaan nykytilannetta, niin Pohjois-Koreaan ei voida hyökätä. Tulokset ovat niin ennakoimattomia, ettei sitä riskiä kukaan ota, vaan yritetään monenkeskisin neuvotteluin saada Pohjois-Korean ydinase pois pävil- tä. Libya on antanut jo periksi. Iran

on ainakin tilapäisesti myöntynyt aika paljon EU:n välityksen takia. Yhdysvallat kieltäytyy purkamasta pakotetomia, mutta kyllä minun on vaikea nähdä, että se lähtisi Iranin vuorille sotiin. Syyriasta ei tykätä, mutta on vaikea nähdä, mikä olisi riittävä *casus belli* eli että voitaisiin kehittää riittävä sodan syy.

Sitä paitsi Bushillahan on nyt vain yksi ainoa asia mielessään, ja se on uudelleenvalinta. Amerikkalaisessa mediasa on esitetty kommentti, että no niin, ennen marraskuun vaaleja luodaan tällainen pieni sopiva sota, joka nostaa taas kannatuksen ylöspäin. Minä en oikein jaksa uskoa siihen. Kuten Irakistakin nähdään koko prosessi on ennakoinaton, ja siinä on aika kovat sisäpoliittiset vaaratekijät.”

Yhdysvaltain presidentinvaalien tulosta on vaikea ennustaa

Tunnet Yhdysvaltain poliittista elämää hyvin. Maailmantaloudelle ja -politiikalle ei todellakaan ole yhdentekevää, kuka sitä maata johtaa. Miten arvioisit opposition ja sen ehdokkaan mahdollisuuksia ensi marraskuun presidentinvaalissa? Mikä nousee vaalien avainkysymykseksi?

“Niin kauan kun Irakissa on 140 000 amerikkalaista sotilasta, ei sitä voi vaalikamppailussa täysin välttää. Mutta nyt kun John Kerrystä tulee demokraattien ehdokas, niin se vie republikaaneilta myös aseita, koska Kerry oli Vietnamin 11 kuukautta ihan tosi taisteluissa ja myöskin äänesti senaattissa Irakin sodan puolesta. Tässä mielessä punnukset ovat ehkä jollakin tavoin tasan ulkopoliittikan osalta. Bushin operaattoreilla on kuitenkin 170 miljoonan dollarin vaalibudjetti, ja televisiokanavat tulevat olemaan täynnä republikaanien aika kovaa propagandaa. Varmaan kaivetaan paitsi kaikki Kerryn äänestykset senaatissa myös joku vähänkin kompromettoiva tekijä.

Likainen kampanja siitä tulee, ja rahaa palaa. Yksi syy siihen on, että Gal-

lupin julkistamien tulosten mukaan poliittinen kenttä Yhdysvalloissa on erittäin polarisoitunut. 45 % on jo nyt ilmoittanut äänestävänsä demokraatteja ja 45 % republikaaneja. Siis keskusta ja liikkuvat äänestäjät ovat kuituneet 10 %:iin. Republikaanien piirissä oikeisto ja mukaan lukien kristillinen oikeisto on saanut entistä kovemman jalansijan, kun taas demokraattien puolella inhotaan Bushia. Päällimmäinen tavoite on ”ABB” eli ”Anybody But Bush”. Tilanne on kyllä sillä tavalla erittäin jännittynyt, että tällaista polarisaatiota ei ole ennen ollut.

Jos nyt Irak pysyy kohtuullisen vaakaana, ja jos talous rupeaa tuottamaan jotenkin työpaikkoja, niin kyllä Bushilla on ihan täydet mahdollisuudet uudelleenvalintaan. Tämä riippuu minun mielestäni siitä, että kun Bush joutuu kampanjan aikana todellisiin paineisiin,

joissa skriptin mukaan ei voi aina mennä, niin minkälaisia sammakoi-ta häneltä saattaa sitten päästä. Pystyykö hän pitämään presidentiaalisen mielikuvan yllä viimeisten kahden kuukauden aikana? On minusta täysin mahdollista, että tapahtuu tietynlainen luottamuksen kuluminen, joka on jo alkanut Bushin kohdalla. Totta kai se saa sit-

ten elo-syyskuun vaihteessa New Yorkissa pidettävän puoluekokouksen vaikutuksesta jonkun piikin. Useimmat viime vaalit kuitenkin osoittavat sen, että viimeisen kuukauden aikana voi tapahtua hyvin suuria muutoksia. Minusta tulevaisuus on auki enkä pidä Bushia millään tavalla varmana voittajana.”

Jos menemme sitten talouspolitiikkaan, joka ilmeisesti on avainasemassa tässä temppuvalikoimassa, niin on kai pidetty itsestään selvänä, että Bush harjoittaisi uusliberalistista talouspolitiikkaa, johon kuuluvat mittavat veroalennukset suurituloisil-

le. Mutta onko se ollut ihan sitä? Menojen lisäykset ja budjettivajeen paisuminen hirvittävät jo joitakin hänen tukijoitaankin, mutta ilmeisesti Bushin hallinnossa ajatellaan, ettei se ole sellainen asia joka nousee vaaleissa esille, koska se on kuitenkin hyvin pitkän aikavälin juttu. Sen sijaan uusien työpaikkojen syntyminen on saatu odottaa pitkään, mikä varmaan hermostuttaa. Onko Bushin talouspolitiikka kärsimässä haaksirikon myös tavallisen amerikkalaisen kokemusmaailmassa?

“Eihän äänestäjä katso mitään makrotaloudellisia tilastoja vaan sitä, onko minun elämäni nyt paremmassa kunnossa kuin neljä vuotta sitten ja miltä se näyttää muutama vuosi eteenpäin. Demokraatit ovat jo nyt alkaneet ajaa tv-mainoksissa sanontaa, että tämä presidentti on menettänyt enemmän

työpaikkoja kuin yksikään toinen presidentti Herbert Hooverin jälkeen. Työttömyyshän ei ole kovin korkealla tasolla, 5,6 % tällä hetkellä, mutta piilotyöttömyyttä on paljon enemmän kuin Euroopassa.”

Demokraatit tulevat ilman muuta käyttämään tätä välitöntä taloustilannetta hyväkseen, mutta pureeko se? Reformimarginaalit

on kai puristettu jo taloudesta pois. Minun on vaikea kuvitella, että enää pystyttäisiin ajamaan uutta veronalennusta. Budjettivajeen suhde bruttokansantuotteeseen on 4–5 %, riippuen vähän miten lasketaan, ja enemmänkin, jos otetaan huomioon se, että eläke- ja sosiaaliturvarahastoja on syöty. Se on jo sillä tasolla, että konservatiivisia bisnesihmisiäkin alkaa jo hirvittää, mihin tämä meno vie. Yksinkertaisesti nyt esitetty liittovaltion budjetti kasvattaa vajetta edelleenkin. Bush totei tammikuussa liittovaltiopuheessaan, että viiden vuoden sisällä budjettivaje puolitetaan nykyisestäään. Eihän siihen kukaan usko. Se on sellais-

Vetoamalla itse aiheuttamaansa liittovaltion syvään budjettivajeeseen Bush voi ryhtyä supistamaan julkisia menoja ja valtion roolia taloudessa.

ta mitä isä-Bush kutsui voodoo-taloudeksi, joka ei kerta kaikkiaan voi toimia.

Tietysti politiikka on uusliberaalia juuri noiden isojen veroalennusten takia. Voidaan sanoa, että noin syvän budjettivajeen ajaminen on myös yhden sortin uusliberalismia, koska tähän välttämättömyyteen vedoten voidaan valtiota ja julkisia menoja ryhtyä supistamaan. Kyllähän valtio on tämän bushilaisen ajattelun vihollinen. Ajamalla valtio konkurssiin on hyvä tapa lyödä tätä perivihollista.”

Kiina-ilmiö puhuttaa

Protektionismi on Yhdysvalloissa myös ollut nousussa mm. sen takia, että siellä nähdään työpaikkojen siirtyvän halpatyömaihin, ja sen takia työllisyys ei kasva. Tämä on sellainen kasvua ilman työpaikkoja-ilmiö, jollaista ei ole ennen nähty.

“Se onkin ollut keskusteluissa aika paljon esillä, sekä Kiina- että Intia-ilmiöt, ja sillä tavoin se omaa ehkä merkitystäkin, että se ei iske vain tuotannossa oleviin työntekijöihin, jotka ovat kumminkin enemmän demokraattien kannalla, vaan se alkaa myös vaikuttaa keskiluokan asiantuntijakerrokseen. Koko maan työvoiman mitassa ne ovat kuitenkin pieniä juttuja. Nehän saavat niin kuin meilläkin symbolisesti paljon isomman merkityksen. Aivan kuin esimerkiksi Salcompin tuotannon siirtäminen Kiinaan olisi ollut suurin teollisuuspoliittinen ratkaisu mitä Suomessa on tehty viime vuosina. Mutta ne ovat sensitiivisiä kysymyksiä, ja sen takia ne nousevat esiin.”

Globalisaatio on viime aikoina kiteytetty Kiina-ilmiöksi. Onko tässä ollut kyseessä vain median luoma hype vai onko Kiinan ja Intian nousun takia globalisaatio nyt siirtynyt johonkin uudenlaiseen vaiheeseen?

“Minusta itse asiassa puhuminen globalisaatiosta yksikössä on harhaanjohtavaa ja yksinkertaistaa asioita liikaa. Eräässä mielessähän globalisaatio al-

koi televisiosta ja Vietnamin sodan vastaisesta oppositiosta. Se oli ensimmäinen todella globaalinen liike.

Mutta jos ajatellaan taloutta, niin minusta voi pikemminkin sanoa, että globalisaatio käy puolustustaistelua tällä hetkellä. Esimerkiksi suorien investointien kokonaismäärä maailmassa saavutti huippunsa v. 2000, ja ne ovat UNCTADin tilastojen mukaan sen jälkeen noin puolittuneet. Tämä tietysti johtuu aika pitkälle globaalista taantumasta ja Aasian talouskriisin pitkäaikaisseurauksista. Ja jos ajatellaan

Dohan kierrosta ja koko WTO:n kauppaneuvottelukierrosta, niin eihän siinä ole ymmärtääkseni nähtävissä mitään olennaista edistystä Cancunin epäonnistumisen jälkeen. Puhumattakaan sitten 1990-luvun pyrkimyksistä luoda yhtenäiset investointisäännöt maailmalle. Eli jos ajatellaan tällaisina maailmantalouden virtoina ja neuvotteluprosesseina, niin minusta on vaikea sanoa, että globalisaatio marssii jotenkin rytmikkäästi eteenpäin. Päinvastoin tässä yritetään nyt pelastaa niitä tuloksia, joita 1990-luvulla tuli.

Mutta toisaalta eikö ole myös niin, että yhä selvemmin sijoitukset kohdistuvat tiettyihin kasvukeskuksiin, joissa kasvuodote on erityisen suuri, esimerkiksi Kiinaan ja Intiaan niiden väestöpotentiaalini ja nopean talouskasvun ansiosta? Tämä nähdäkseni merkitsee sitä, että tietysti globalisaatio jatkuu, ja se alkaa saada yhä enemmän kasvoja, siis näitä Kiina- ja Intia-ilmiöitä. Kääntöpuolena on se, ettei esimerkiksi Afrikkaan tahdo riittää pääomaa ja kehitysapurahat oikeastaan laskevat. Tuottavia investointejahan sinne ei juuri lainkaan mene. Afrikan osuus maailman suorista investoinneista taitaa olla 1,5 %.

Kyllä tämä tietynlainen puolustustaistelu ja globalisaation valikoiva luonne – kun se on markkinailmiö, jolla ei ole sosiaalista ja poliittista omaatuntoa – ja siihen liittyvä maailman jatkuva ja-

kautuminen tuntuvat minusta keskeisiltä ilmiöiltä. Enkä halua sanoa, etteikö puheille Kiina- ja Intia-ilmiöistä ole olemassa perusteensa, mutta kyllä siten pitäisi katsoa maailmantalouden kehityksen tasapainoisuutta laajemmastakin näkökulmasta, mukaan lukien kehitysrahoitus, joka ei ole vain

kehitysapua, vaan se liittyy myös velkojen anteeksiantoon, yksityiseen pääomaan ja kaupan ehtoihin. Jos ajatellaan tätä suomalaistakin globalisaatioselontekoa, jota nyt Valtioneuvoston kansliassa tehdään, niin minusta siinä olisi pai-

kallaan pitää tämä laajempi näkökulma myös mukana.”

”On vaikea sanoa, että globalisaatio marssii jotenkin rytmikkäästi eteenpäin.”

Tuotannon siirtymistä on tapahtunut teollisuudessa, nimenomaan prosessiteollisuudessa ja toisaalta ehkä josain määrin Internetin helpottamana myös joissakin teknisissä asiantuntija- ja muissa palveluissa. Siinä on ehkä se sauma, jossa globalisaatio voi edetä edelleenkin, ja ehkä myös niin, että alkaa tulla myös tiettyjen maiden omaa tuotantoa, joka ei vaadi enää suoria sijoituksia ulkomailta vaan se lähtee niistä itseltään. Tosin on vaikea kuvitella mitään kiinalaista tai intialaista suuryritystä tällä hetkellä, jolla olisi maailmanmarkkinoilla keskeinen tai hyvä asema. Joku Samsung Etelä-Koreasta on kuitenkin hyvä esimerkki, että jossakin vaiheessa tulee tällaisia menestyviä suuryrityksiä.

“Niin, kyllä kai yksi olennainen tekijä sekä Kiinan että Intian kohdalla on niiden kotimarkkinoiden koko. Vauraus kasvaa. Kiinalla on 9 %:n kasvuvauhti, ja vaikka sanotaan että niissä tilastoissa on ilmaa ja että todellinen luku olisi 6–7 %, niin joka tapauksessa koko maailmantalouden kasvusta v. 1996–2001 tuli ihan absoluuttisina lukuina melkein puolet Kiinasta. Tässä mielessä kun kasvu pitkään jatkuu, niin Kiinan koko alkaa vaikuttaa. Kun Intiakin on päässyt nyt irti pitkään vai-

kuttaneesta ”hindu-kasvuvauhdistaan” eli sieltä 3–4 %:sta ehkä tuonne 6–7 %:iin, niin se on selvää, että tällaisessa massassa, jossa on melkein 2,5 miljardia ihmistä yhteensä, tällaiset kehitysluvut alkavat saada kasautuvan kehityksen aikaan.

Siinä on kaksi olennaista puolta. Yksi on se, merkitseekö se köyhyyden vähenemistä, ja tässä Kiina on onnistunut kohtuullisesti, vaikka jotkin sen sisäalueet ovat edelleenkin huonossa kunnossa. Mutta jos katsotaan YK:n kehitysohjelman UNDP:n raportteja, niin kyllä Etelä-Aasian köyhyys on se iso asia. Toinen asia on sitten se, että Intiassa on vanha teknisen ja liiketaloustieteellisen koulutuksen perinne, joka on kehityksensä vahva. Ja nyt Kiina sijoittaa insinöörikoulutukseen yhä enemmän resursseja. Minusta on aika selvää, että ihan normaalin kehityksen mukaan Kiina ei tule olemaan pelkästään halpaa kappaletavaraa tuottava maa, vaan siitä tulee myös kehityspuolella vahva.”

Pitkällä aikavälillä se varmaan luo myöskin uuden tilanteen maailmanpolitiikkaan. Itse asiassa jo nyt on sellainen taloudellinen tilanne, että Kiina ja monet muut Itä-Aasian maat ja erityisesti niiden keskuspankit rahoittavat Yhdysvaltain vaihtotaseen vajetta, ja ne pitävät valuuttakurssinsa kiinteinä suhteessa dollariin säilyttääkseen kilpailuetunsa. Miten tämä lyhyemmällä aikavälillä vaikuttaa näiden maiden välisiin suhteisiin? Minkälaisia konflikteja tästä sitten kehkeytyy?

“Yhdysvallat on käyttänyt aika kovaa painostusta Kiinan valuutan juanin eli renminbin vaihtokurssin suhteen. Katsotaan, että Kiinan pitäisi revalvoida aika reippaasti. Ja onhan Yhdysvaltain kauppataseen vaje Kiinan kanssa lähemmäs 100 miljardia dollaria. Kiinan vienti Yhdysvaltoihin on noin 130 mrd

dollaria ja tuonti Yhdysvalloista Kiinaan noin 30 mrd dollaria.

Valuuttakurssi on aika pitkälle ulkopoliittinen kysymys. Tämänhetkinen arvio kai on, että Kiina tuskin päästää valuuttaansa kellumaan, mutta jonkinlaista hallittua revalvaatiota tulee – esimerkiksi 5 % tänä vuonna, 5 % ensi vuonna, tai sitomalla se valuuttakoriin, jolloin se ei ole pelkästään dollarista kiinni. Tällaista jonkinlaista vastaantuloa Kiinan puolelta ilmeisesti tapahtuu, jotta liiat rasitteet Kiinan ja Yhdysvaltojen suhteista poistuisivat. Mutta amerikkalaisten mielestä se ei taas riitä yhtään mihinkään, vaan pitäisi tehdä jopa 35–40 %:n revalvaatio.

EU:ssa kovasti valitetaan sitä, että euron vahvistuminen vie vientiteollisuudelta jalat alta. En ole erityinen valuutta-asiantuntija, mutta kyllähän aika yleinen käsitys on, että tällainen

1,20 on oikeastaan aika oikea vaihtokurssi, ja eihän euro ole vahvistunut näin voimakkaasti kuin dollariin verrattuna. Tietysti se, että Japani koko ajan ostamalla dollaria pitää jeniä suhteellisen halpana, on myös poliittinen ratkaisu. Tämä valuuttakurssipolitiikka on eräänlaista reaalista voimapolitiikkaa, mutta ei tämä kriisi ole senkaltainen kuin Plazan sopimuksen aikaan v. 1985, että ryhdyttäisiin yhteistoimin saamaan aikaan kurssimuutoksia. Tämän kanssa pitää vain elää.”

EU:n laajeneminen Keski- ja Itä-Euroopan entisiin sosialistimaihin ei globaalilta kannalta taida olla kovin merkittävä tapaus. Jonkun verran sinne tietysti siirtyy tuotantoa...

“...ja tietysti tuo työvoiman siirtymisen on viime aikoina ollut esillä. EU:ssa on haluttu pidentää siirtymäaikoja ja muuta tällaista, mutta minun käsitykseni on se, että laajeneminen on kuitenkin enemmän mahdollisuus kuin ongelma. Työpaikat siirtyvät joka tapauksessa. On pitkän aikavälin strategioita, joista jokainen tietysti puhuu –

satsauksia koulutukseen ja tutkimukseen, ja tuottavuudesta täytyy pitää huolta, ja tehdään maltillisia palkkasopimuksia. Jokainen meistä tämän liitan tietää suunnilleen, mutta näiden täytyy tapahtua tavallaan eri kontekstissa kuin konkreettiset firmatason päätökset. Totta kai ne ovat yhteydessä keskenään, mutta ei hallituksilla ole sellaisia keinoja, joilla se voi näiden yritysten sijoitustoiminnan ja työpaikkojen siirtymisen lopettaa. Tässä mielessä me elämme säännöiltään globaalissa taloudessa, ja jollei näitä uusia jäsenmaita olisi, niin hyvin mahdollisesti ne työpaikat menisivät jonnekin muualle. Voisi jopa sanoa, että eikö se ole parempi, että ne ovat tuossa naapurissa, jos ne ovat sinne mennäkseen, koska se kuitenkin vähän vakauttaa niiden taloutta ja sillä tavalla vähän Eurooppaakin sekä poliittisessa että sosiaalisessa mielessä. Ehkä se myös vähentää työvoiman liikkuvuustarvetta, kun luodaan työpaikkoja myöskin tähän lähialueille.”

Tutkimus- ja kehitystyö ei ratkaise työllisyysongelmaa

Miten pieni Suomi sitten tässä globalisaatiossa selviytyy? Kaiketi osamiseksi panostamalla, sehän on se mantra...

“Tämä on se mantra juuri, ja kyllähän se on tosiasiakkin. On ihan selvää, että jollei meillä olisi tätä tutkimus- ja kehitystoimintaa, koulutusta ja yleensäkin tätä laatuun satsaamista, niin totta kai me olisimme huomattavasti huonommassa asemassa. Mutta ajatus siitä, että pistämällä rahaa tieteeseen ja teknologiaan me ratkaisemme työttömyysongelman, on minusta kyllä liian yltiöpäinen. Onhan aika selvää, että tutkimus- ja kehitystyö ja sitä kautta innovaatiot eivät tule työpaikkoja kauheasti luomaan. Sitä kautta saadaan pidettyä tietoa maassa mukaan lukien Nokian tutkimus- ja kehitystyö. Se käsittää lähes kolmasosan meidän kaikista tutkimus- ja kehitysmenoistamme. Sillä on omat työllisyys- ja ker-

Raimo Väyrynen toivoo Suomeen erikoistuneempia tutkimusyksiköitä sekä lisää ulkomaisia tutkijoita.

rannaisvaikutuksensa, mutta eiväthän ne teollisia työpaikkoja luo olennaisesti. Itse asiassahan tilanne on se, että tutkimus- ja kehitystyön tavoitteena on lisätä tuottavuutta ja sitä kautta kilpailukykyä. Tuottavuushan merkitsee sitä, että tuotetaan enemmän vähemmällä joko työntekijää tai tuntia kohti. Eli jo ihan tästä yksinkertaisesta syystä tällainen työllisyysstrategian rakentaminen teknologian varaan ei minusta ole riittävä ajatus.

Työn hinnalla ei voi kilpailla ja harva sitä haluaakaan. Tietysti palvelualoilla siitä puhutaan, ja siellä ollaan sitten kyllä veropolitiikan ja tietysti myös joustavuuden ja työn hinnan kanssa tekemisissä. Minulla on sellainen käsitys, kun on olleet nämä Arvelan, Sailaksen ja muiden mietinnöt, niin kysymys ei ole vain siitä, mitä veroja alennetaan, vaan kuinka nopeasti. Jos halutaan hallituksen työllisyystavoitteet

saavuttaa, niin mistä ne työpaikat voivat muualta tulla kuin palvelualoilta?”

Toisaalta on esitetty kantoja, ettei veronkevennyspaineita olisi niin paljon, ja että pitäisi julkisia palveluja parantaa sen sijaan. Siis julkisen sektorin pitäisi kuitenkin laajentua eikä supistua pitemmän päälle.

“Minusta on kyllä vaikea nähdä, että julkinen sektori voisi tästä ainakaan kasvaa.”

Kansainvälisen verokilpailun takia?

“Suomihan on EU:n mittassa ihan kohtuullisessa keskiasemassa. Ei täällä olla himoverottajia muttei veroteta myöskään niin kuin Viro. Eli emme me ihan sillä tavalla verotuksella kilpaile. Mutta se osoittaa myös sitä, että meidän poliittisten päättäjiemme keinovalikoima on aika

vähissä. Kun ollaan yhteisvaluutassa ja EU hoitaa kauppapolitiikan, niin melkein tämä veropolitiikka on juuri niitä harvoja, joissa voidaan toimia. Taloudellinen keinovalikoimahan on tuntuvasti supistunut tämän integraation ja globalisaation myötä. Jos nyt kuitenkin noudatetaan kasvu- ja vakaussopimustakin toistaiseksi, niin ei silläkään puolella ole liikkumavaraa – no, meillähän on niin vahvasti ylijäämäinen julkinen talous, joka on tietysti yksi resurssi.

Yhdyin myöskin Jukka Pekkarisen taannoiseen Helsingin Sanomien artikkeliin siitä, että minkä takia ei investoida. Kun kuitenkin on ylimääräistä rahaa maassa, niin se on ihan hyvin asetettu kysymys. Tällainen investointilinjan tuottaa työpaikkoja. Tutkimus- ja kehitystoi-

minta on kuitenkin vain väline tuotannolle, joka luodaan investoinneilla, kotimaasta tai ulkomaisilta tulevilla. Tätä olen lähinnä halunnut varoittaa, että kun hoetaan sitä teknologia- tai tutkimusmantraa, niin se ei voi olla työllisyyden alkusyy. Se on väline tehdä erilaista ja toivottavasti myöskin parempaa tavaraa.”

Suomen Akatemia on perustutkimuksen päärahoittaja

Minkälaista linjaa aiot Akatemian johdossa vetää? Muuttuuko mikään suunta? Olet jo ottanut kantaa, että ulkomaisten tutkijoiden tuloa maahan pitäisi helpottaa.

“He ovat vain 1,6 % meidän koko tutkimustyövoimastamme, ja sehän on selvästi esimerkiksi EU:n keskiarvon alapuolella. Meillehän itse asiassa tulee EU:sta erittäin vähän ulkomaisia tutkijoita. Heitä tulee Kiinasta ja Pohjois-Amerikasta tuonne biotekniikkaan ja ict-puolelle. Kyllähän meidän täysipainoinen osallistumisemme tähän eurooppalaiseen tutkimusalueeseen ja EU:n sisäiseen tutkijaliikenteeseen – mukaan lukien myös EU:n tutkijoiden tuominen tänne – on minusta ihan välttämätöntä. Ei niinkään että meillä olisi työvoimapula tutkimuspuolella vaan pikemminkin uskon siihen, että tutkimusympäristön kansainvälistyminen edes 4 %:iin kaikista tutkijoista luo uusia ideoita. Se tuo monipuolisuutta ja ehkä purkaa pikkuisen meidän järjestelmämme tietynlaista jäähmeyttä. Näkisin sen paitsi tällaisesta asiantuntemuksen näkökulmasta myös vähän kulttuurinkin näkökulmasta hyväksi.

Akatemiassa minulla ei ole mitään vallankumouksellisia suunnitelmia.

Akatemia on kaikesta päätellen ollut hyvin hoidettu organisaatio, ja sehän on rahanjako-organisaatio. Rahaa jaetaan pääasiassa yliopistoille. Se on perustutkimuksen päärahoittaja, budjetti 217 miljoonaa euroa vuodessa.”

Työpaikkojen on synnyttävä palvelu-aloille, ja siinä tarvitaan veropolitiikkaa.

Onkohan tässä ulkomaisten tutkijoiden vähäisyydessä kysymys hieman samoista tekijöistä kuin investointienkin alhaisuudessa? Globalisoituvassa maailmassa Suomelta puuttuu jotakin millä houkutella. Kilpailukyvymittareilla olemme maailman kärjessä, mutta hämmästyttää, miksei tapahdu enemmän.

“En halua nostaa esiin sellaisia asioita kuin että on kylmää ja vaikea kieli, mutta nähdäkseni meillä on mahdollisuus houkutella tänne ulkomaisia tutkijoita, jos meillä on sellaisia osaamiskeskittymiä, jotka ovat kansainvälisesti näkyviä.”

Suurempia tutkimusyksiköitä?

“No, sitäkin, ja ehkä myös erikoistuneempia. Ei se nyt ole ihan sattuma, että Nokialla on eniten ulkomaisia tutkijoita. Sillä on kansainvälisesti johtava ja näkyvä tutkimuslaitos. Kyllähän meillä vähitellen alkaa sellainenkin ajattelu nousta esiin, että esimerkiksi Lappeenrannan teknillisen yliopiston ja teollisuuden ympärille pyritään luomaan puualan tieto-taitoklusteria. Vastaavia pyrkimyksiä on tietysti muuallakin. Koko Viikki ja Meilahti sekä Turku biotekniikan puolella on toinen esimerkki. Yksinkertaisesti pitää olla riittävän vahva osaamiskeskus, jotta ulkomailla sanotaisiin, että ahaa, Villmanstrandissa on tämän alan johtavaa tietoa. Silloin alkaa myöskin tulla asiantuntijoita.”

Siis tämä on maakuntayliopistojen oikea suunta, että niiden tulee muodostaa todella vahvoja osaamiskeskittymiä jollekin alalle.

“Kyllä, se on minusta ainoa tie Suomessa kerta kaikkiaan. Jos halutaan puhua aluepolitiikasta, niin ei siinä ole mitään muuta etenemisen mahdollisuutta kuin se, että tosiaankin lyödään paikallista sekä yliopiston että käytännön tietoa yhteen ja mietitään, mitä me pystymme tekemään.

Mutta toisaalta investoinnit eivät ole helppoja. Kyllä tämä biotekniikan esimerkki näyttää, että vaikka pannaan paljon rahaa niin kuin Akatemia ja Tekes ovat panneet biotekniikkaan, niin

ei se välttämättä tuota toimivaa teollisuutta. Nämä ovat pitkän aikavälin ilmiöitä. Kun ryhdytään tutkimaan jotakin, niin on laskettava 10–15 vuotta ennen kuin sillä alkaa olla todella teollista merkitystä – jos koskaan.”

Suurin piirtein kaikki arviot lähtevät siitä, että bioteknologia kuitenkin tämän it-buumin jälkeen on se seuraava. Tässä ollaan vielä melko aikaisessa vaiheessa. On kai aika lailla sattumaa sitten, nouseeko sieltä joku lääketieteellisuuden haara tai joku muu merkittäväksi Suomessa.

“Mutta on myös niin, että kansallinen biotekniikka-arviointi on osoittanut sen onnistuneen todella harvassa maassa. Irlanti ja Yhdysvallat on mainittu maina, joissa ne investoinnit ovat todellakin ryhtyneet tuottamaan. Mutta kun ne ovat pitkän aikavälin investointeja, on tietysti vaikea sanoa. Kyllähän me olemme jo tilanteessa, jossa sanotaan, ettei biotekniikkaan enää kannata pistää. Suomi on liian pieni maa tuottamaan mitään merkittävää bioteknistä innovaatiota. Nyt pitää panna nanoon, koska se on se seuraava. Tässä mielessä tämä kädenvääntö on ihan luonnollista, ja Akatemianhan on vain pidettävä pää kylmänä ja uskottava itseensä.

Akatemia poikkeaa Tekesistä, Sitrasta ja muista siinä mielessä, että valtaosa rahoista jaetaan hakemusten perusteella ja nimenomaan perustutkimukseen sillä tavalla, että se tapahtuu tutkijoiden ja tutkijaryhmien omista esityksistä. Ei siellä pääjohtaja istu pöydän ääressä ja sano, että pantaisiinko tuohon pari miljoonaa ja paljonko tuolle annetaan. Päinvastoin se on hyvin bottom up-järjestelmä, joka perustuu vertaisarviointiin. Viime kädessä se on minusta ainoa oikea järjestelmä. Uskon, että aktiiviset tutkijat ja tutkijaryhmät tietävät oman alansa etenemissuunnat paremmin kuin yksikään tiedebyrokraatti. Kyllähän tietysti Akatemian budjetissa on allokoitu tietyt rahat neljälle tieteelliselle toimikunnalle, mutta itse tutkimuksen sisältö tulee tutkijahuoneista ja laboratorioista.”

Kuten vanha saksanopettajani tapasi sanoa, niin tässä lopussa vielä pitää kysyä: ”Haben Sie noch etwas am Herzchen?”

“Korulauseet pois, mutta jos Suomea ajatellaan, niin kyllä me elämme ihan selvästi murrosaikoja. Onhan se helppo sanoa, että kaikki ajat ovat murrosaikoja tavallaan, mutta kun me olemme nyt jättäneet suljetun talouden taakse eikä siihen ei ole paluuta, ja kun me olemme taloudessa, jossa pääomien ja sijoitusten tuotto vaihtelee ja pääomat liikkuvat aika lailla vapaasti, niin kuitenkin meidän pitää ajatella yhteiskunnan ja taloudellisia kysymyksiä kansakunnan kysymyksinä, joissa on jo ensimmäinen tällainen yhteensopimattomuus – toimitaan avoimilla markkinoilla ja kansainvälisestä näkökulmasta. Me olemme jo kritikoineet tätä, koska me olemme sen verran ehkä nationalistiteja, ja minusta se on ihan perusteltu tapa. Minusta on vaikea kuvitella hyvinvointijärjestelmää ilman poliittista kehystä, jossa se toimisi. Tässä mielessä valtio ja hyvinvointiyhteiskunta kuuluvat yhteen.

Kun tämä jännite on olemassa, ja kun markkinat muuttuvat koko ajan, ja kun yhteiskunnan ja tietysti politiikan on sopeuduttava siihen, niin missä ovat ne sopeutumisen rajat? Missä ovat ne kipupisteet? Missä ovat ne hyvinvointivaltion tai -yhteiskunnan rajat? Eihän se voi olla mikään kiinteä ilmiö, että niin ja niin monta prosenttia sairaaloihin ja niin edelleen. Sehän muuttuu koko ajan. Mutta missä ovat hyväksyttävät rajat? Minkälaisia keinoja ollaan valmiita käyttämään – keinoja, joita on entistä vähemmän? Mikä on sitten tutkimus- ja kehitystyön osuus tässä? Näihin kysymyksiin tuskin kellekään on kovin lopullisia vastauksia, mutta kyllä me olemme tämän vuosikymmenen näiden asioiden kanssa koko ajan tekemisissä. Koko ajan me tulemme tekemään kompromisseja, koska mitään lopullisia ja idealistisia ratkaisuja ei kerta kaikkiaan ole olemassa.”□